

4 juli 1946

'De nieuwe controleur [...] is een man, opgevoed in een traditie van een behoorlijk bestuurscorps [...] nauwgezet, precies, gaat op een aardige wijze met mensen om. Maar alles wat buiten zijn beperkte gezichtskring ligt wordt afgedaan met een gemak, waarvan je huivert. Als je hem hoort vertellen over de wijze waarop de Engelsen de extremisten [het Indonesisch verzet] uit Bandung hebben verdreven [...] 'Die extremisten ploften als rijpe appels uit een boom. Ik zie nog zo'n kerel daar liggen. Hij had wat hij wilde hebben, daar heeft hij toch immers om gevraagd?' Deze man [...] die op een leuke manier omspringt met zijn bedienden, die dol is op dieren, zelf tikkert, vertelt de dingen met een levendigheid en smaak, die je soms bijna doen vergeten, over wat voor een rottingen hij het eigenlijk heeft. Hij ziet eenvoudig niet de consequenties van wat daar gebeurt, hij kan het niet zien.'

Dit schrijft Siebe Lijftogt op 4 juli 1946 vanuit Lombok aan zijn vrouw, Linde. Hij is dan 26 jaar, heeft in het verzet gezeten en is kort na de Tweede Wereldoorlog als bestuursambtenaar naar Indië vertrokken. Zijn vrouw zou zich later bij hem voegen. Na het uitroepen van de onafhankelijkheid door nationalistinnen onder Soekarno tracht Nederland het koloniale gezag te herstellen. Van 1946 tot '50 werkt Lijftogt op Lombok en Bali.

Het ethos van het corps Binnenlands Bestuur (BB), het bijstaan van de bevolking, sloot aan bij zijn idealen als oud-verzetsman. Nederland had in zijn ogen maar één taak: meebouwen aan het nieuwe, onafhankelijke Indonesië, „met het beste van wat we van huis hebben meegekregen”.

Maar in zijn brieven, die de kinderen van de in 2005 overleden Lijftogt onlangs van zolder haalden, beschrijft hij een andere realiteit. Zijn mede-ambtenaren, collega's en superieuren, leken alles in zich te hebben om het conflict te kunnen doorgroonden. In plaats daarvan hadden ze een blinde vlek voor het geweld; „Duits optreden” vindt Lijftogt. Hij wil geen bezetter zijn. Daarom doet hij een wanhopig appél op zijn oude verzetsmakers, de leiding van het Nationaal Comité van Verzet: Marie Anne Tellegen, intussen directeur van het Kabinet van de Koningin; en Lambertus Neher, gedelegeerde van het Opperbestuur in Batavia. Maar die laatste verklaart hem voor gek.

De recente aandacht voor buitensporig geweld in het Indonesische onafhankelijkheidsconflict (1945-1950) gold vooral militairen. Historicus Rémy Limpach concludeerde in zijn proefschrift onlangs dat extreem geweld door Nederlandse militairen wijdverspreid was en in de militaire structuur zat verankerd. Historicus Gert Oostindie bevestigt die trend in zijn boek *Soldaat in Indonesië*. Maar voor betrokkenheid van bestuursambtenaren bij geweld was tot nog toe weinig aandacht.

17 januari 1969

Het is de avond dat Indië-veteraan Joop Hueting op tv zegt dat hij en anderen zich destijds hebben schuldig gemaakt aan oorlogsmisdaden. Zijn verhaal slaat in als een bom. Andere veteranen zijn woedend. Hueting moet onderduiken. Het nationale tumult leidt tot de zogeheten *Excessennota*, een beknopt onderzoek op last van de regering naar vermeende 'excessen'.

Siebe Lijftogt zag de uitzending samen met zijn dochter Ida, en „zat instemmend te knikken”, herinnert ze zich. Maar over zijn eigen ervaringen sprak hij niet. Dat

Nederlandse ambtenaren (in uniform) en lokale bestuurders op Lombok, ter gelegenheid van het afscheid van controleur De Vries. Siebe Lijftogt staat op de achterste rij, midden, met bril.

Wij gaan het hier nog heel moeilijk krijgen

Dekolonisatie Recente aandacht voor geweld in Indonesië gold vooral militairen, niet bestuursambtenaren. Brieven van Siebe Lijftogt uit Lombok en Bali geven daarin voor het eerst een doorkijkje. Als oud-verzetsman kon hij niet verdragen dat zijn collega's zich als bezetter gedroegen.

Door **Anne-Lot Hoek**

was rolvast. Ook over zijn activiteiten bij het verzet sprak hij nauwelijks. Lijftogt was hoofd van het Utrechtse koerierscentrum van het Nationale Comité geweest. Hij verkooft „civiel verzet” boven geweld. Brieven en documenten uit zijn Indische tijd had hij willen vernietigen, maar zijn dochter weerhield hem daarvan, zegt ze. „Hij was een bescheiden man van weinig woorden. Hij was bang niet begrepen te worden.” Maar toen ze zijn brieven las, schrokken zij en haar broer Gerard. Zo vlijmscherp was hij tegen hen nooit geweest. Ida: „Ik begrijp nu pas wat mijn ouders daar samen hebben meegemaakt.”

Maart 1946

Veel Nederlandse militairen en bestuurders zijn door de ontberingen in de Japanse kampen uitgeput, ziet Lijftogt in maart '46 op Java. Toch wilden de ex-gointerneerden snel terug naar de vertrouwde koloniale situatie. „Linde, als je die zelfingenomenheid en het onvermogen ziet waarmee zoveel Nederlanders hier nog optreden.” Zijn collega-bestuursambtenaren onderschatten het nationalisme volgens hem ernstig. „Allemaal hebben ze het over de afschuif van de baboe [huishoudster] voor Soekarno en de trouw van de fietsmaker.” Maar met die baboes en fietsmakers hebben ze

nauwelijks contact, constateert hij. Al in april slaakt Lijftogt een eerste 'noodkreet' aan zijn oude superieuren binnen het verzet en 'mentoren'. Zij zijn immers zijn morele kompas, zou hij meermaals benadrukken. Met een collega roept hij op tot snelle veranderingen in het Indische beleid. „Wij zijn onze machtspositie hier volledig kwijt” en Nederland moet dat snel accepteren, „willen we hier in de toekomst nog welkom zijn.”

Op zijn nieuwe post Lombok waar hij in april arriveert, is het rustiger dan op Java. Lijftogt wordt verantwoordelijk voor politieke gevangenen; „een unieke gelegenheid werkelijk contact met de bevolking te krijgen”, schrijft hij. Uit zijn brieven blijkt dat hij steeds meer begrip krijgt voor hun strijd, zelfs bevriend raakt. Maar zijn baas, assistent-resident Edy Lapré, had weinig op met vrijheidsidealisme. Toen de verzetsgroep Banteng Hitam [zwarte stier] 's nachts anti-Nederlandse pamfletten verspreide en een aanslag pleegde, deed dat Lapré als „een bom exploderen”.

Hij liet mensen zonder aanzien des persoons oppakken en dwong de bevolking te demonstreren met door hemzelf geschreven leuzen als 'Kom maar voor de dag, de messen en abattoirs zijn reeds gereed'.

Protesteren hielp niet. De resident van Bali en Lombok, H. Jacobs, gaf dorps- hoofden „de macht om iedere *pemuda* [verzetsstrijder] die hier op Lombok aan wal kwam direct te doden, zonder vorm

van proces. Hoe sneller hoe beter.” Ook werden er prijzen op het hoofd van nog loslopende Japanners gezet. Hij kan het niet rijmen met die vriendelijke resident, die zondags „zat te huilen bij een mooie preek”, wat hem er niet van weerhield, „om vijf minuten na uitgaan van de kerk tegen Lapré te zeggen: als je mensen op heterdaad betrapt bij het aanpakken van die opschriften, laat ze dan op staande voet doodschieten”.

„De pemoeda en de Jap”, het blijkt voor veel ex-gedetioneerden een kwestie van „allemaal dood”, schrijft Lijftogt angstig. Maar als een collega vertelt over het Jappenkamp, begrijpt hij meer van zijn meerderen, die door de trauma's „op het randje van afknappen” [overspannen raken] staan. „Men is nog helemaal beurs, zoals wij dat trouwens zelf ook zijn.”

Dan krijgt Lijftogt bericht dat hij wordt overgeplaatst naar Bali. Er wordt daar een stuk harder optreden onder militair gezag. Zelfs de resident spuwde daarover „vuur en vlam” op Lombok. „Volgens Jacobs is een ruwweg doden van honderd man per dag waarvan veertig procent onschuldig, een veel voorkomend verschijnsel”, schrijft hij voor vertrek aan Linde.

Juli 1946

Zijn geweten wordt hier snel verder op de

NICA

Bestuurders in uniform

Tijdens het Indonesisch onafhankelijkheidsconflict werden naast militairen ook enkele honderden bestuursambtenaren ingezet om de orde te handhaven. Zij waren in de jaren 1945-'46 gemilitariseerd: ze droegen een uniform, een wapen en

gingen af en toe mee met patrouilles. De oorspronkelijke organisatie die ze uitzond, de *Netherlands Indies Civil Administration*, afgekort tot 'Nica', stond voor de Indonesiërs symbool voor het gehele Nederlandse bezettingsoffensief.

BALI EN LOMBOK

Verdeeld over hard optreden

Historicus en socioloog Govert Zijlman deed in de jaren zeventig onderzoek naar het Indische bestuursapparaat in de jaren

1945-'50. Hij kwam geen gegevens tegen over ambtenaren die tot geweld aanzetten. Maar de civiele gezagdrager over Oost-Java, Bali en Lombok, C.C.J. Maassen, benadrukte in Batavia de noodzaak van „zo krachtig mogelijk” optreden op Bali, niet alleen tegen het verzet maar „langs indirecte weg” ook tegen onwelwillende burgers, zo blijkt uit documenten in het Natio-

naal Archief. Dat optreden was tegen de wens van F. Termeulen, troepencommandant op Bali en Lombok, die vond dat de Nederlanders juist te hard optreden. Hij was net als Lijftogt oud-verzetsman. Verschil van inzicht onder oud-verzetsmensen over de Indische kwestie kwam recent in het nieuws met het bericht dat Erik Hazelhoff Roelfzema, als 'soldaat van Oranje' de bekendste verzetsman, een coup zou hebben beraamd tegen de Nederlandse regering die in 1946 een akkoord met de nationalistinnen tekende.

We zijn onze machtspositie hier geheel kwijt en Nederland moet dat snel accepteren als het later nog welkom wil zijn.

Siebe Lijftogt, ambtenaar

proef gesteld. „Linde, we gaan het hier heel erg moeilijk krijgen.” Zij staat op dat moment op het punt om met hun zontje van een jaar de boot naar Indië te nemen. „Wat hier aan menselijke wrakken langs drijft is ontstellend”, zegt hij over zijn ex-gedetioneerde collega's en de militairen. Toch is hij strijdlustig. Hier zal blijken of hij en Linde hun „levensopvattingen in de praktijk kunnen brengen”. Lijftogt liet zich inspireren door christendom, boeddhisme en verschillende filosofen. Linde was verpleegster en nogal pacifistisch.

„Het militaire gedoe stond haar vreselijk tegen”, zegt Ida. „En dan ging ze ook nog eens Balinezen in de kamping van de schurft helpen. Dat was *not done*, daar bemoeide je je als Europeaan niet mee.”

Ze werden „inlanderliefhebbers” genoemd en raakten geïsoleerd van het blanke sociale leven. Lijftogt bemiddelde met het verzet. Soms zat hij weken in de bergen voor overleg met ze in hun eigen taal. Toch kon hij niet voorkomen dat de leider van het verzet op Bali, I Gusti Ngurah Rai, en zijn aanhang werden omgebracht, op 20 november 1946. „Dat greep hem vreselijk aan”, zegt zijn dochter.

Lijftogt schreef vureige rapportages aan Frederik baron van Asbeck, familievrind, hoogleraar volkenrecht en voor de oorlog een hoge ambtenaar in Batavia, zo blijkt uit documenten in het Nationaal Archief. Hij noemt het optreden op Bali „tam” vergeleken met Zuid-Celebes, maar rappor-

teert wel dat er op het eiland 10.000 politieke gevangenen zijn gemaakt van wie 2.000 mishandeld zijn. „Slaan, schoppen, uren in de zon zetten, ophangen met de tenen nog net op de grond.”

Het idee was om 'loyale' Balinezen te scheiden van 'extremisten'. In de praktijk was dat moeilijk en werd de burgerbevolking slachtoffer van geweld door verzetsstrijders of het Nederlandse leger en hun collaborateurs. Volgens hem leidde dat tot een burgeroorlog. Ook op Java zal een militaire 'oplossing' „rampspoediger dan ooit” blijken, schrijft hij in juni '47. Een maand later start de Eerste Politieke Actie.

Najaar 1947

Van Asbeck doet toch wat met de informatie, want in oktober 1947 wordt Lijftogts rapportage gepubliceerd, anoniem, in verzetsblad *Je Maintiendrai*. Ook stuurde Van Asbeck een brief door aan oud-premier Schermerhorn, betrokken bij de onderhandelingen met de Republiek.

Op 1 december volgt een ultieme brandbrief aan verzetsmakker Marie Anne Tellegen, rechterhand van de koningin. In de brief, ook in het Nationaal Archief, schrijft hij dat hij niet als in Nederland onder de Duitse bezetting, in oppositie gaat tegen een onmenselijke situatie. Hij voelt zich een soort „intellectuele SD'er”, die ingezet werd voor „allerlei listen” om pemoeda's te vangen door het winnen van hun vertrouwen. En „dat wij bij honderden de *spes patriae* van een ander volk doden, martelen en gevangen nemen, dat we volkomen corrupt aan het worden zijn en grote drinkgelagen houden om de rotzooi een beetje te vergeten.”

Tellegen stuurt zijn brief door aan Neher, in Batavia betrokken bij onderhandelingen met de Republiek. Maar die is niet onder de indruk. Hij ziet de gemoedstoestand van zijn oude verzetspupil als 'verbittering'. Fouten worden gemaakt, maar een vergelijking met de Duitse bezetter gaat hem te ver. Verschrikkelijke bijverschijnselen horen nu eenmaal bij een vrijheidsstrijd, en zijn vaak een reactie op de Indonesische terreur, aldus Neher.

„Verbittering?”, reageert Lijftogt. Hij schreef zijn brief omdat hij „als Nederlander medeverantwoordelijk is, voor wat wij, als Nederlanders, hier doen.” En als Neher werkelijk gelooft dat Nederlandse terreur slechts een reactie is op Indonesische terreur „bent u erg slecht ingelicht over wat er buiten Batavia gebeurt”. Dat zelfs de mensen aan wie hij zich had gepiepseld hem niet begrepen, moet pijnlijk zijn geweest. „De teneur van zijn brief neigt naar een zekere manie”, schrijft Neher aan Tellegen. „Ik vrees dat de jongeman te vroeg met een te grote taak is belast.” De deksel ging op de doofpot.

Lijftogt promoveerde als socioloog en werd organisatieadviseur. Tot aan zijn dood in 2005 wilde hij nooit meer terug naar Indonesië. In de jaren zeventig werd hij nog geïnterviewd voor een wetenschappelijk onderzoek onder voormalige bestuursambtenaren. De vraag of Nederlanders wreedheden hadden begaan omzeilde hij. „Hij had er een harde streep ondergezet en wilde ook geen Joop Hueting worden”, denkt dochter Ida.

Slechts één oud-collega, C.H. Stefels, vestigde in dat onderzoek buitensporig geweld op Bali, gepleegd door „allemaal heel gewone burgersmensen”. Lijftogt had het Nederlands verzet gediend, omdat hij „niet anders kon”. Die enkelvoudige moraal hield hij vast in Indië. Maar bij zijn vertrek werd hij door zijn landgenoten voor verrader uitgemakt. Ida: „Hij begreep als een van de weinigen dat geweld geen oplossing was. Zijn isolement is een persoonlijk drama voor hem geweest.”

Dit artikel kwam tot stand met steun van het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten.